

BEKTAŞI ŞAİRİ ÂŞIK SİDKÎ BABA’NIN NASİHATNAMESİ

Araş. Gör. Tuğba AYDOĞAN

Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Bu çalışmada, 1865-1928 yılları arasında yaşayan Alevi-Bektaşî şairlerinden Âşık Sıdkî Baba'nın "Nasihatnâme-i Sıdkî" adıyla bilinen mesnevisi üzerinde durulmuş, eserin şekli ve muhtevası incelenmiştir. 1310/1894 yılında yazılmış olan Dinî-tasavvufî konulu bu mesnevîde, dört bab, kırk makam halinde şeriat, hakikat, marifet, tarikat konuları işlenmiş; Dinî kurallara uymanın gerekliliği ve güzel ahlak sahibi olmanın önemi anlatılmıştır. Şairin tasavvufî fikirlerinin yer aldığı eserde, salıklere öğütler de verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sıdkî, mesnevi, nasihat, dört kapı, kırk makam

THE NASIHATNAME OF AŞIK SİDKÎ BABA, A BEKTASHI POET

ABSTRACT

In this study, it is considered about the mathnawi, known as Nasihatname -i Sıdkî of lover Sıdkî Baba , Alawi and Bektashi poet, living between 1865-1928, and it is examined the work's form and contents. In this religious-mystical mathnawi, written between 1310-1894, four course, law in the form of forty mode, truth, art, sect subjects are processed; the necessity of abiding religious laws and the importance of having a good morality are told. In this work which poet's mystical thoughts were taken place, also is advised mysticism fares.

Keywords: Sıdkî, mathnawi, advice, four course, forty mode

I.Sıdkî Baba'nın Hayatı

Asıl adı Zeynelabidin olan Sıdkî Baba, 1865 yılında Tarsus'un Yenice Köyünde doğmuştur. Soyu Oğuz Türkleri'nin Bozok koluna bağlı Dedekargın aşiretinden gelen Sıdkî Baba, yoksul bir köylü ailesinin çocuğudur. (Özmen, 1998: 599).

Sıdkî Baba'nın hayatına dair en ayrıntılı bilgileri, torunu Muhsin Gül'ün hazırladığı "Şeyh Cemaleddin Efendinin Âşığı Halk Ozanı Sıdkî Baba Hayatı ve Şiirleri" adlı kitaptan ediniyoruz. Sıdkî Baba'nın hayatı, Muhsin Gül'ün kitabında özetle şöyle anlatılmaktadır:

Sıdkî Baba'nın ailesinin soyu, Malatya'ya dayanır. İçlerinde şairin dedesinin de bulunduğu bir aile olan Hacı Ahmetler, burada uzun yıllar

yaşamıştır. Kürt aşiretlerle çıkan anlaşmazlıklar sonucunda aile önce Silifke'ye, daha sonra da Tarsus'un Yenice bucağına yerleşmişlerdir.

Zeynelabidin, okuma yazmayı köy mektebinde öğrenmiştir. Küçük yaşta saz çalmayı da öğrenen Âşık, 12-13 yaşlarında "Pervâne" mahlasıyla şiirler yazmıştır. Pervâne, yine bu yaşlarda ününü duyduğu Hacı Bektaş'ın dergahına gitmeyi istemiş; ailesini buna razı edememesine rağmen, anne babasından habersiz kaçarak Bektaşî şeyhi Feyzullah Efendi'nin dergahına girmiştir. Âşık, burada medresede ders görmeye başlamış ve öğrenimini güçlü ve sistemli bir biçimde sürdürmüştür.

1879'da Şeyh Feyzullah Efendi ölmüş; yerine oğlu Cemaleddin Efendi şeyh olmuştur. Âşık Pervâne'ye "Sıdkî" mahlasını veren de Cemaleddin Efendi'dir. Tarikat hizmetleriyle bütün Anadolu'yu adım adım gezmiş olan Sıdkî Baba, Sivas, Malatya, Tunceli, Erzurum ve Kars'ta bulunmuştur. Sıdkî 1893 yılında Hatice adlı bir kızla evlenip 1894'te Merzifon'un Harız Köyü'ne yerleşmiştir. Sıdkî Baba İstiklal Harbi'ne katılmış; yurdun çeşitli yerlerinde düşmanla savaşmıştır. Ömrünün geri kalanını Harız Köyünde tamamlayan Sıdkî Baba 1928'de vefat etmiştir. (Gül, 1984: 6-17).

II. Edebî Şahsiyeti ve Eserleri

İlim ve irfanıyla zamanında büyük itibar görmüş olan Sıdkî Baba, tarikattaki hizmetleri dolayısıyla "Babalık" sıfatını almıştır. Anadolu'da "Âşık Sıdkî, Sıdkî Baba, Sıdkî Efendi, Tarsuslu Sıdkî, Adanalı Sıdkî" adlarıyla özellikle Çorum, Sivas, Turhal, Amasya ve Erzincan yörelerinde çok iyi tanınmaktadır. Güçlü bir Âşık olan Sıdkî Baba, divan şiirini de iyi bilmektedir. Şairin türkü olarak da söylenen deyişleri ve semahları oldukça sevilmektedir. (İvgin, 1987: 143-157)

Bektaşî tarikatine bağlı bir ozan olan Sıdkî Baba; şiirlerinde, her Alevi-Bektaşî ozanında olduğu gibi "Ehl-i beyte sevgi, Hz. Ali hakkında övgü, Hacı Bektaş'a bağlılık" gibi konulara yer vermiştir. (İvgin, 1976: 10-11).

Şeyh Cemaleddin Çelebi'nin yetiştirdiği Sıdkî Baba, Allah'a, Hz. Muhammed'e, Hz. Ali'ye, On İki İmama, Hacı Bektaş-ı Veli'ye ve Çelebi Ahmet Cemaleddin Efendi'ye duyduğu muhabbeti söze dönüştürerek şiirlerine yansıtmıştır. (Özmen, 1998: 561).

Sıdkî, bol ve rahat şiir yazan bir ozandır. Binlerce şiire sahip olan şair, şiirlerini toplamamıştır. Bu yüzden halkın hafızasında kalabilenler dışında hepsi yok olup gitmiştir. Ölümünden sonra dağınık yerlerde bulunan şiirleri oğlu Ali Baki tarafından bir defterde toplanmıştır. (Gül, 1984: 6-17).

Sıdkî'nin koşma, gazel ve diğer nazım şekillerinde yazılmış şiirleri, torunu Muhsin Gül'de bulunmaktadır. Ayrıca Muhsin Gül, Âşık Sıdkî ile ilgili kitabında bir de "Nasîhatnâme-i Sıdkî" adlı 1395 beyitten ibaret bir eserden bahsetmektedir. Gül, kendisinde bulunan bu eserin folklor araştırmacısı M. Adil Özder tarafından daktilo edildiğini de söyler. (Gül, 1984: 19).

III.Nasihatname-i Sıdkî

Arapça “nasihat” kelimesi, “öğüt, tavsiye, mev’ize, ibret verici ders” anlamlarına gelir. Dinî, ahlaki ve sosyal konularda öğütler vererek yol gösteren manzum ya da mensur eserlere nasihatname denir. (TDEA, 1986: 6/522) Nasihatnameler, insanlara doğruyu gösterip yanlış davranışlardan sakındırmak, İslami temellere dayalı ahlaki davranış kurallarını özlü formüller halinde gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla yazılan eserlerdir. Türein örnekleri, güçlü fikir ve yaşanmış tecrübelerden kuvvet alarak mutluluk bilgisini öğretmeyi, ferdin ruh ve ahlâk eğitimini esas alır. (Akkuş, 2007: 188-189).

Edebiyatımızda bu türein ilk örneklerini *Kutadgu Bilig* adlı eseriyle Yusuf Has Hacib, *Atabetü'l-hakâyık*’la Edip Ahmet Yüknêkî, *Dîvân-ı Hikmet* ile Ahmet Yesevî ve *Risaletü'n-nushiyye* adlı eseriyle Yunus Emre vermiştir. Daha sonra 14. yüzyılda Hoca Mes’ud, Ahmet Fakîh, Mürîdî; 15. yüzyılda Ahmed-i Dâ’î, Ârif, Gülşenî, Dede Ömer Rûşenî; 16. yüzyılda Cemâlî, Güvâhî, Zâtî, Za’îffî, Behîştî, Azmî, Şemseddin-i Sivâsî; 17.yüzyılda Kadirî Muhyiddin ve Emirî bu türe örnek sayılabilecek eserler kaleme almışlardır.

Prof. Dr. Mahmut Kaplan, neşre hazırladığı *Hayriyye-i Nâbî*’de; Nâbî’den önce yazılmış 43 manzum nasihatnameden ve bunların muhtevalarından kısaca bahsetmiştir. Kaplan, burada manzum nasihatnamelerde işlenen konuları beş ana başlık altında toplamış ve bunlardan ilki olan “Dinî-tasavvufî konular” başlığı altında şunları söylemiştir: “Burada genellikle ibadetler, ahirete hazırlık, heva ve hevesi terk etme, nefis, riya, ucb, ihlas, tevbe, şükür, zikir, kazaya rıza, zühd ve takva, dünyayı terk etme, uzlet, İlahî aşk, adavet etmeme ve seyr ü sülûk ile ilgili konular işlenmekte, ayet ve hadislerle İslam büyüklerinin sözlerinden alınma öğütler verilmektedir.” (Kaplan, 2008: 24)

Nasihât-nâme-i Sıdkî de bu konu çerçevesinde değerlendirebileceğimiz bir eserdir. Bir halk şairi olan ve divan şiirini de bilen Sıdkî Baba, tıpkı divan şairlerinde olduğu gibi başlı başına bir nasihatname meydana getirmiştir. Dinî-tasavvufî bir mesnevi olan bu eserde şeriat, tarikat, hakikat ve marifet konuları işlenmiş; bu bağlamda yapılması gereken davranışlar üzerinde durulmuş, saliklere öğüt verilmiştir.

IV.Şekil Özellikleri

A.Nüşanın Tanıtılması

Sıdkî’nin *Nasihâtname*’sinin elimizde bulunan yegâne nüshası, Ankara Millî Kütüphanede 06 Mil Yz A 5297 numarada kayıtlıdır. 47 yapraktan ibaret olan ve 200x160-155x118 mm ebadında olan yazmanın bazı sayfalarında 14 satır bulunurken, bazı sayfalarında 15 satır vardır. Şirazesini dağınık olan mukavva cildin sırtı bez, kapakları da desenli kağıt kaplıdır. Eserin istinsah tarihi ve müstensihî belli değildir. Yazı türü rikadır.

Eserin elimizde bulunan nüshasından anladığımıza göre, eser iyi eğitim görmemiş bir kişi tarafından istinsah edilmiştir. Arapça ve Farsça kelimelerin yazılışında sık sık hatalar yapılmıştır. Müstensih, “râzî” kelimesini

“rızâ”, “unsur” kelimesini “unsûr”, “tevâzu” kelimesini “tevazzu”, “sabır” kelimesini “sâbir” şeklinde yazmıştır.

B. Eserin Adı ve Yazılış Tarihi

Eserin adı mesnevinin başında “*Nasihatnâme-i Sıdkî*” şeklinde belirtilmiştir. Bunun hemen altında şairin bir dönem bağlı bulunduğu şeyhin adını bildiren “Bende-i Cemâleddîn” açıklaması bulunmaktadır. *Nasihatnâme-i Sıdkî*, adından da anlaşılacağı üzere nasihatname türünde yazılmış bir mesnevidir. Sıdkî Baba bu mesnevinin yazılış yılını eserinin başında şu beyitlerle belirtir:

“Bir hediye yazayım yoldaşlara
Yâdigâr olsun gelen kardaşlara

Biñ üç yüz on işbu târîh-i zamân
Hem mübârekdür Abdü’lhamîd-Hân” (Vr.2a)

Ayrıca Sıdkî’ye ait eserin sonundaki “Tarîk-i Bektâş bendelerinden ve sülâle-i müşârû’-n-ileyh hazretlerinin hizmetleriyle istihdâm olan el-fakîrû’l-hakîr Sıdkî Baba’nuñ işbu nasihatnâme nâmıyla ma’rûf olan kelâm-ı manzûmları bi-‘avn-ı Hudâ-yı Mûte‘âlî biñ üç yüz on agustos yigirmi beş târîhli hitâm-pezir olmuştur.” ifadelerinden kitabın Rûmî 25 Ağustos 1310 (Milâdî 6 Eylül 1894) tarihinde sona erdiğini öğreniyoruz.

C. Beyit sayısı ve vezni

Tamamı 47 yaprak olan bu eserin bazı sayfalarında 14, bazı sayfalarında 15 beyit bulunmaktadır. Nasihatnamenin tamamı 1395 beyitten ibarettir.

Eser aruzun remel bahrinin çok kullanılan “*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*” kalıbıyla yazılmıştır. Ancak vezin kusuru sayılan imale ve zihafalara sık sık rastlanır.

“Çok yaşasın ol âdil sultânımız
Sâyesinde âsûdedür cânımız” (Vr. 2a)

Eserin bazı kısımlarında veznin değişip *Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün* kalıbının kullanıldığını görüyoruz. Bu vezinde de rastladığımız aksamalar, müellifin aruza tam hâkim olmadığını gösteriyor.

“Ademden bizleri halk itdi Allâh
Diyelüm Hâlık’a elhamdülillâh” (Vr. 2a)

Ancak Sıtkî Baba’yı bu eseri kaleme almaya yönlendiren husus şairlik iddiası değildir. Şairin amacı tasavvufî fikirlerini yaymak olduğu için sanat göstermekten ziyade gönülden gelen duyuşa önem vermiştir. Ayrıca mesnevinin bazı beyitleri de aşağıda verilen beyitte olduğu gibi 11’li hece ölçüsüyle yazılmış zannını uyandırmaktadır.

“Meger kim tez tevbe ide ol kişi
Tamâm kırk gün ağlamak ola işi” (Vr.4b)

V. Muhteva Özellikleri

A.Tertibi

Klâsik mesnevi tertibine uygun şekilde kaleme alınan nasihatname, besmeleyle başlar:

“Bismillâh ile söze bed’ idelüm
Sâlik olup râh-ı Hakk’a gidelüm

Evvelâ kim ide bismillâhı yâd
Ola ol kul her işinde ber-murâd” (Vr.1b)

Mesnevinin ilk 25 beytini münacat bölümü teşkil eder. Sıdkî Baba burada kendi acziyetini anlatarak Allah’tan yardım ister ve af talebinde bulunur. Yardım ve başarı dileklerini Hz. Peygamber ve onun “Çehar-yâr-ı güzîn” (Dört seçkin dost) şeklinde vasıflandırılan yakın arkadaşlarının yüzü nuru hürmetine istediğini belirtir:

“Sâ’ ilim bâbuña geldim acıñam
Çün aşkuñ-ıla toyur muhtâcñam

Teslîm oldum kul senüñ fermân senüñ
Kıl mu’âf isyânımı gufrân senüñ” (Vr.2a)

*

“Habîbüñ ol Muhammed Mustafâ’nuñ
Hürmetiçün elin al ben gedânuñ

Çehâr yârüñ yüzi nûrı hürmeti
Tevfik it bendeñe izz ü rif’atı” (Vr.1b)

Âşık Sıdkî bu bölüm içinde eseri niçin kaleme aldığını da anlatır. Aşkı kendisine rehber edinerek halkı Hak yoluna teşvik etmek istediğini söyler. Böylece yadigâr olarak bir hediye bırakmış olacaktır:

“İstedim bir tuhfe kılâm yâdigâr
Destgîrim sen ol ey perverdigâr

Eyle rehber ‘aşkıñı ben kuluña
Halkı teşvîk eyleyeyim yoluña” (Vr.1b)

Mesnevide dört bab, kırk makam ve yirmi dört farz-ı unsure şeklinde şeriat, tarikat, marifet ve hakikati işleyen şair, bunların dışında şeriatın öneminden, dinî vecibeleri yerine getirmenin gerekliliğinden ve güzel ahlaktan bahseder.

Mesnevinin son 30 beyti eserin sonuç bölümünü oluşturur. Sözlerinin sonunda şair Allah’a şükrederek nasihatnamesini tamamladığını belirtir:

“Hamd Allâh’a bu kitâb oldı temâm
Hudâ’nuñ avniyile buldı hitâm” (Vr.46b)

Sıdkî burada eseri, kendisi ve bütün müminler için dua eder:

“Düşür bu pendimi yâran eline
Yâ İlâhî virme nâdân eline

Ki kılmaz ol râh-ı Hakk’a ol katı
Alamaz bu mânâlardan ibreti” (Vr.47a)

*

“Sıdkî yazduñ aşk ile bunca kelâm
Hak seni mağfûr ide yevmü’l-kıyâm” (Vr.47b)

*

“Lutf eyleyüp bizi Burâk’a bindir
Sırâtdan geçürüp cinâna indir

Cinânında bize arz it cemâlûñ
Tecellî eyleyüp göster visâlûñ” (Vr.47b)

Eserin sonunda şair Hz. Peygambere salat ü selam eder ve eserini okuyanlardan Fatiha isteyerek sözlerini bitirir:

“Avn-i Hakk ile temâm oldı kelâm
Ol Habîbüñ rûhuna yüz biñ selâm

Olsun âline ve hem ashâbına
Tâbi’în ensâr u hem ahhâbına” (Vr.47a)

*

“Fâtihayla kim iderse bizi yâd
Hâlıkı nârından eylesün azâd” (Vr.47a)

B.Asıl konu

Şair, bu bahislerden sonra asıl konuya gelir ve ardından Allah’a ve Hz. Peygambere hamd ü senada bulunur:

“Berü gel aç cân kulağın sâlikâ
Nutm-ı Hak’dan söyleyem kıl iktidâ” (Vr.2a)

Sanat kaygısından uzak, hemen hemen herkesin anlayabileceği sade bir dille yazılan bu mesnevide, çeşitli başlıklar altında şeriat, tarikat, marifet ve hakikat konuları işlenmiştir. İlk bab şeriattir:

“Sâlike evvel şerî’atdür makâm
Kıl sülûk ehl[i] iseñ aña devâm” (Vr.2b)

“Bâb-ı şerîat” adı altında zikredilen on makam şunlardır: Amentü Billâh (Allah’a inandım), ilim, savm (oruç), salât (namaz), hac, zekat, kelime-i şehadet, helâl rızık, nikah, hayız ve nifası bilmek, farz ve sünnetleri eda etmek, şefkat ve merhamet, me’kûlât ve meşrûbât-ı tayyibât (iyi yiyecek ve içecekler), siyâb tathîr (elbiseyi temizlemek) ve abdest, gusl, tahâret. Burada örnek olarak “ilim” makamından birkaç beyti nakledelim:

“Çünkü îmânuñ ilim kardaşındur
Kabr içinde ehlinüñ yoldaşındur

Bulmur Hak ilm ile itme makāl
Cehl ile Hakk'a vâsıl olmak muhâl

Kesb it ilmi ey püser itme kesel
Aramak farz anı tâ vakt-i ecel” (Vr.4a)

Bu son beyitte hadis olarak rivayet edilen “Beşikten mezara kadar ilim talep edin.” mealindeki veciz söze işaret ediliyor.¹

Bu bölümden sonra Tarikat-ı Aliyye'nin on makamından bahsedilir. Bunlar; bir müşşidden el tutmak, müşd-i has (iyi müşid) olmak, kişi kendi özin ve kisvesini ehlullahâ benzetmek (İnsanın kendi özünü ve elbisesini Allah erlerine benzetmesi) , nefisle cihad etmek, hizmet, havf u recâ (korku ve ümit), kişi kendi özin bilüp masivâdan (Allah'tan başka şeylerden) el çekmek, tac-ı edeb (edep tacı) ve hırka-i ahiret (ahiret hırkası), ehl-i nasihat olmak, aşk ve şevk'tir. Burada “nefisle cihad etmek” başlığı altında şunlar söylenmiştir:

“Nefs ile ceng cümle harbe ser idi
Resûl aña cihâd-ı ekber didi

Âkıl iseñ besleme nefis divi
Ki selâmet bulsun îmânuñ evi

Ne kim nefse hoş gelürse işleme
Bu tarikat makâmıdır boşlama” (Vr.7a)

Bu bölümün devamında “Tarikat-ı Aliyye'de yigirmi dört farz-ı unsûre darbile altışar oldu. Altısına bünyâd-ı tarikat dirler, altısına ahkâm-ı tarikat dirler, dahı altısına erkân-ı tarikat, altısına asl-ı tarikat dirler.” bilgisi verilir.

“Bünyâd-ı tarikat”ın (tarikatin esası) makamları, tevbe, bir müşşid-i kâmile irişmek, pâk olmak, kalb-i selîm (sahibi) olmak, uzlet eylemek ve kanaattir. Burada 3. makam olan “pâk olmak” bölümünde şunlar söylenir:

“Gel birâder pâk idegör öziñi
Sever Hak hem pâklığı aç gözünü

Mukallidler dir ki pâkdür özümü
Abdest gusûl su istemez yüzümü

Bu söz ile çoklarını kandırır
Yalancıdır nicesin tolandırur” (Vr. 10b)

Sıdkı'nın dört başlık altında işlediği bölümlerden bir başkası ise “ahkâm-ı tarikat”, yani tarikat hükümleridir. Ona göre, ahkâm-ı tarikatin bölümleri sırasıyla şöyledir: Marifet, mert olmak, Hakk'a yakınlık, sıdk,

¹ “Hadis kaynaklarında tespit edilememiştir. İlmın önemini açıklamak üzere başka rivayetlerin yorumu veya hikmetli sözlerden olması muhtemeldir.” Ayrıntılı bilgi için bkz. Şaban Çiftçi, *Günümüz Alevi-Bektaşî Kültüründe Hadis*, Süleyman Demirel Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Isparta 2005, s. 284-285

tefekkür, tevekkül. 5. makam olan tefekkür başlığı altında yer alan birkaç beyit şöyledir:

“Şol kişi kim olmaz ise fikre yâr
Sözleri anuñ olupdur kem ıyâr

Fikr ile buldı nizâmı kâinât
Fikr ile hem hall olur her müşkilât

Her ibâdet evvelinde ey civân
Tefekkür eylemek elzem bir zamân” (Vr. 13a)

Bir sonraki başlık “erkân-ı tarîkat”tır. Erkân-ı tarikat da altı makamdan oluşur. Bunlar, ilim, hilm, sabır, rıza-yı İlâhî (Allah’ın rızası), ahlâk-ı hamîde (övuken huylar) ve ihlâstır. 2. makam olan “hilm” başlığı altında yer alan birkaç beyit:

“Çün gerek sâlike hilm her zamân
Hem bu yolda serdür ehl-i hilm olan

Ehl-i hilmüñ kalb evi bünyâd olur
Hem dahı şayeste-i irşâd olur

Âkıbet üstâd olur ehl-i hilm
Hilm ile kesb olunur her bir ilm” (Vr. 14a)

Tarîkat-i Aliyye’de yer alan son bölüm “asl-ı tarîkat”tır. Asl-ı tarikatın makamları şunlardır: Hayır, zikir, arzuların terk etmek, terk-i heva (nefsin isteğini bırakmak), havf u reca (Allah’ın azabından korkmak ve rahmetinden ümitli olmak), aşk şevk. Bunların içinde “havf u reca” bölümünde Allah’tan korkan kişi şöyle tarif edilmektedir:

“Görir her eşyâda Hak’ı havf ider
Havf-ı Hak’dan dembedem kalbi titrer

Gice gündüz zikir ider Mevlâsını
Terk ider ol nefsinün hevâsını

Alâmeti böyle havf-ı Hudâ’nuñ
Nakşına dil virmez bu mâsivânuñ” (Vr. 18a)

Tarîkat-i Aliyye’nin 24 makamından sonraki bölüm “bâb-ı mârifet”tir. Bu bölümdeki on makam, şöyle sıralanmaktadır: Pâk (temiz) olmak, tevazu’, lutf u kerem, menâhîden perhizkâr olmak (İslâm dinince yasaklanan şeylerden kaçınmak), sabır, edeb, sehâvet (cömertlik), ilim, fakr-hâl (fakir hâlli) olmak, marifet tahassul etmek (ilim, irfan ve hüner ele etmek), özin (kendini) bilmek. Burada 5. makam olan “edeb” başlığı altındaki beyitlerden birkaçı şöyledir:

“Buyrulur *el hayâü mine 'l-îmân*²
Edeb îmandan nişândır ey civân

Edeb bir tâcdur ki nûr-ı Hudâ'dan
Anı vuran kurtulur her belâdan

Edeb tâcın vur başına ey yigit
Her nereyi ister iseñ yûri git” (Vr. 20a)

Yine bu bölümde “sabır” başlığı altında yer alan iki beyit şu şekildedir:

“Ehl-i sâbir ol birâder dâimâ
Hırsa nefse uyma onlar bî-vefâ

Düşme nefsüñ arzûsına kâmil ol
Sabra yâr ol ki bulasın Hakk'a yol” (Vr. 20a)

Âşık Sıdkî, bâbların dördüncüsü ve aynı zamanda sonuncusu olan “bâb-ı hakîkat” te on makam hâlinde şunları anlatır: Toprak olmak, cümle mahlukını hoş görmek, rızâ, emin, makbûl-ı Hak olmak, muhabbet-i Hak, sabır, setr, şükür, müşâhede. Burada Sıdkî'nin şükür başlığı altında dile getirdiği birkaç beyti nakledelim:

“Gice gündüz turmayup şükr eyle sen
Hudânın nimetlerin fikr eyle sen

Çün gerek hem bizlere şükr-i lisân
Açılır anuñ ile bâb-ı cenân

Virdi cism hem kuvvet [ü] kudret bize
El ayak göz cümlesi ni‘met bize” (Vr. 27a)

Şair aynı bab içinde “rıza” başlığı altında şunları söyler:

“Gözle rızâsını hem peygamberüñ
Bas izine tut sözün ol serverün

İctinâb eyle harâmdan bî-helâl
Ya'ni râzı ola senden Zülcelâl

Rızâsız yerlere basma ayagun
Bî-vefâ sözlere tutma kulaguñ” (Vr. 25b)

Sıdkî Baba bu dört bab, kırk makam ve Tarikat-i Aliyye bölümleri içerisinde “Bünyâd-ı tarîkat, ahkâm-ı tarîkat, erkân-ı tarîkat ve asl-ı tarîkat” konularında öncelikle İslam dininin gerektirdiği ibadetlerin yerine getirilmesi üzerinde durmuş; bunların Allah'a karşı birer yükümlülük olduğunu vurgulamıştır. Bu yükümlülükler eserde ayet ve hadis iktibaslarıyla

² “Haya imandandır.” (Sahih-i Buhari, İman, 15)

kuvvetlendirilmiştir. Nasihatname 'de verilen bilgilerin kaynağı *Kur'an-ı Kerim*, hadis ve Hz. Muhammed'in sünnetidir. Tasavvufi kültürle yetişmiş olan şair, asıl konunun devamında şeriatin önemini ve gerekliliğini anlatır. Sık sık "Ayrılmaya hiç şeriatden ve's-selâm" mısraını tekrar eder. İslam dininin temel şartlarından olan namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerin yerine getirilmesi üzerinde durur; bunların faziletlerinden bahseder. Hz. Peygamberin yolundan gidilmesi gerektiğini ehemmiyetle vurgular. Güzel ahlak sahibi olmanın önemini ve Cennet ehli olmanın yollarını anlatır. Burada özellikle şairin

"Mürşid-i kâminden almışım anı

Bulardur ihyâ iden bu cihânı" (Vr. 36b)

dediği 77 ahlâk-ı hamîde (övlümü huylar) vardır. Ahlâk-ı hamîdenin bazıları şunlardır: "İmân, ihlâs, ihsân, nasîhat, tasfiye, zikir, gayret, gıpta, îsâr, sehâvet, mürüvvet, fütüvvet, hikmet, mücâhede, teslim, talebül-ilm, şecâat, vefâ, hüsn, zühd, rikkat, hayâ, istikâmet, murâkabe, muhâsebe, firâset, huşû..."

Şair ahlâk-ı hamîdenin dışında bir de ahlâk-ı fasideden yani kötü huylardan bahseder:

"Yetmiş iki ahlâk-ı fâside var

Anlarıñ avânesidür ehl-i nâr" (Vr. 37a)

Ahlâk-ı fasîdenin bir kısmı da şöyledir: "Adam öldürmek, münkiri men' etmemek, yalan yere şahitlik etmek, anne babaya asi olmak, rüşvet almak, mümin kardeşlerinin gönlünü yıkmak, *Kur'an*'ı az bilip unutmak, müminlerin gıybetini etmek, malının zekâtını vermemek, Huda'nın rahmetinden ümit kesmek, koğuculuk yapmak, falcılara inanmak, yalan söylemek, cahil kalmak, iyilik edip başa kakmak..." Burada hem güzel ahlak hem de sakınılması gereken kötü ahlak arka arkaya verilmiştir.

C. Nasihatname-i Sıdkî ve Dört Kapı Kırk Makam

Eserde ön plana çıkan başka bir konu da Sıdkî'nin eserinde yer verdiği Bektaşiliğin erkânı olarak kabul edilen "Dört kapı kırk makam" öğretisidir. "Dört kapı, kırk makam", tarikat ehlinin geçmesi gereken maddi-manevi aşamalarıdır. Dört kapı şeriat, tarikat, marifet ve hakikatten oluşur. Şeriat kapısında İslam dininin temel esasları öğretilir. Tarikat kapısında Bektaşiliğe girme yolları ve bir mürşide bağlanma kaideleri anlatılır. Marifet kapısında kâinatın sırlı bilgileri elde edilir. Hakikat kapısında ise insan, Allah'a ulaşarak varlığın sırrına erer. Bu dört kapı içerisinde bulunan kırk makam, Bektaşiliğin hem dünya, hem de ahiret hayatını düzenleyen kaideler bütünüdür

Ahmet Yesevî tarikatının erkânını "Dört kapı kırk makam" esasına göre tanzim etmiş ilk Türk sûffisidir. Ahmet Yesevî gibi pek çok Türk sûffisinde de bu sistemin var olduğunu görmekteyiz. Sıdkî'nin bağlı bulunduğu Bektaşilik tarikatının kurucusu olarak Hacı Bektaş-ı Veli kabul edilir. Hacı Bektaş-ı Veli, kendisine nispet edilen *Makâlât* adlı eserinde tarikatının öğretisini "Dört kapı, kırk makam" şeklinde düzenlemiştir. Ona göre kul, Çalab Tanrı'ya "Kırk makam"da erer. (Özcan, 2003: 73-74; Duran, 1997:12-13).

Bu makam ve mertebelerle ilgili eser telif eden pek çok İslam sûfisi gibi Sıdkî Baba da eserinde “Dört kapı kırk makam” içerisinde saliklere öğütler verir. Sıdkî'nin eserinde sıraladığı “Kırk makam”la Hacı Bektaş-ı Veli'nin sıraladığı makamlar temelde aynı olmakla birlikte kısmen de olsa bazı değişiklikler gösterir.

İki eserin bu bölümlerini mukayese ettiğimizde karşımıza çıkan farklılıklar şöyle sayılabilir: Birinci bab olan “şerîat” bölümünde, iki eserde de on makam bulunur ancak onuncu makam *Makâlât*'da “Emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker” iken, Sıdkî Baba'nın eserinde “siyâb tathîr ve abdest gusl taharet” şeklindedir. İkinci bab olan “tarîkat”ın üçüncü makamı, Sıdkî Baba'da “kişi kendi özin bilüp masivadan el çekmek” şeklindeyken bu makam *Makâlât*'da “ümid” olarak ifade edilmiştir. Burada “ümid”i Hacı Bektaş-ı Veli gibi ayrı bir makamda işlemeyen Sıdkî Baba, “ümit” manasına gelen “recâ”yı yedinci makamda “havf u recâ” şeklinde konu edinmiştir. Üçüncü bab olan “mârifet” bölümünde ise Hacı Bektaş-ı Veli “edeb” ve “utanmak”ı iki ayrı makamda işlerken, Sıdkî Baba tek makamda “edeb”i ele almıştır. Burada Hacı Bektaş-ı Veli'de yer almayan “pâk olmak” şartı Sıdkî Baba'da yer almaktadır. Bunun yanında *Makâlât*'da makamlardan biri olan “korku” Sıdkî Baba'nın mesnevisinde “havf ve recâ” şeklinde birlikte ele alınmıştır. Son bölüm olan “hakikat” babında da işlenen on makamın sekizi başlık olarak değilse de muhteva itibariyle aynıdır. Birbirinden farklı olarak Sıdkî Baba'nın *Nasihatname*'sinde “şükür” ve “sabır” başlıkları, *Makâlât*'da ise “seyr-i fillâh” ve “seyr ve bekâbi'llâh” başlıkları vardır.

D. Dil ve Üslup

Şair eserde tasavvufî fikirlerini yaymak ve aynı zamanda ahlaki esaslara uygun olarak salikleri terbiye etmek istemektedir. Bablar içerisinde İslam ahlakının şubeleri olarak nitelendirebileceğimiz sabır, şükür, hilm, edep, emin olmak, şefkat ve merhamet, kalb-i selim sahibi olmak, pak olmak, kanaat, hayır gibi konuları ele alan Sıdkî, salikleri bunlara teşvik etmek ve özendirmek ister. Bunu yaparken külfetten uzak, sade, açık ve anlaşılır bir dil kullanır. Onun eserinde az sayıda Arapça ve Farsça terkibe rastlanır. Şair anlatımda ahengi sağlayan tam ve zengin kafiyelelere sıkça yer verir. Bu kafiyeleler bazen Arapça ve Farsça kelimelerle yapılırken bazen de Türkçe kelimelerle yapılmıştır.

“Enbiyâ bu yola kıldı iktidâ
Oldı onlar çünkü bize muktedâ” (Vr.41a)

“Her seherler hâb-ı gafletden uyan
Rahmet iste bâb-ı Rahmân'a dayan” (Vr.31b)

Bunun yanında rediflere de rastlanır:

“Kim ki noksânımızı mestûr ide
Cânân-ile Hak anı mesrûr ide” (Vr. 47b)

Şair az sözle çok şey ifade etmeye çalışır. Nasihatler sert, kuru ve incitici tonda değil, aksine imrendirici ve rehberlik edici bir tarzdadır.

Sonuç

19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında yaşayan Tarsuslu Sıdkî Baba, özellikle Çorum, Sivas, Turhal, Amasya ve Erzincan bölgelerinde iyi tanınan bir Alevi-Bektaşî şairdir. İlim ve irfanıyla devrinde itibar ve saygı toplamış bir kimse olan Sıtkî Baba'nın şiirleri yaşadığı devirde halk arasında çokça yayılmış ve sevilerek okunmuştur.

Şekil ve muhteva bakımından incelediğimiz *Nasihatnâme-i Sıdkî*, dinî-tasavvufî bir mesnevidir. Tasavvufî bir kültürle yetişmiş olan şair, eserinde saliklere öğütler vererek tasavvufî fikirlerini yaymak ve salikleri terbiye etmek, ahlaki bakımdan iyileştirip yükseltmek istemektedir. Bu sebeple eserinde yapılması gereken davranışlara işaret ederken sanat kaygısından uzak, herkesin anlayabileceği sade bir dil kullanır.

Klasik mesnevi tertibine göre kaleme alınmış olan eserde “dört bab, kırk makam” içerisinde “şariat, tarikat, marifet, hakikat” babları işlenmiş; dinî vecibelerden ve güzel ahlakın öneminden bahsedilmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli'ye nispet edilen *Makâlât*'da işlenen ve Bektaşiliğin erkânı olarak kabul edilen “dört kapı, kırk makam” öğretisi, incelediğimiz eserde de yer almaktadır. Aralarında küçük farklılıklar olmakla birlikte bu bölümler temelde aynıdır.

Anadolu'da “Pervâne” mahlasıyla da tanınan ve mutasavvıf bir halk şairi olan Sıdkî Baba'nın tıpkı divan şairlerinde olduğu gibi müstakil bir nasihatname meydana getirmiş olması önemli görünmektedir. Nitekim şekil ve muhteva yönüyle eserin diğer dinî-tasavvufî-ahlaki nasihatnamelerden bir farkı yoktur.

KAYNAKLAR

AKKUŞ, Metin (2007), *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum

BİRGE, John Kingsley (1991), *Bektaşilik Tarihi*, Çeviren: Reha Çamuroğlu, Ant yay. İstanbul.

BUHARİ, Ebu Abdillâh b. İsmail (1987), *Sahih-i Buhari ve Tercümesi*, Mütercim: Mehmet Sofuoğlu, Ötüken Yay. İstanbul, Cilt I, s.177

COŞAN, Esad (1996), *Makâlât, Hacı Bektaş-ı Veli*, Sadeleştiren: Hüseyin Özbay. TC. Kültür Bak. Yay. Ankara.

ÇİFTÇİ, Şaban (2005), *Günümüz Alevi-Bektaşî Kültüründe Hadis*, Süleyman Demirel Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Isparta.

DURAN, Hamiye (1997), “Yunus'ta Sülûk Sistemi” *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, S.2, s.12-13

ERVERDİ, Ezel vd. (1986), “Nasihatnâme”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler*, Dergah Yay. İstanbul, Cilt: VI, s.522

GÜL, Muhsin (1984), *Şeyh Cemaleddin Efendinin Âşığı Halk Ozanı Sıdkî Baba Hayatı ve Şiirleri (1865-1928)*, Kadioğlu Matbaası, Ankara.

İVGİN, Hayrettin (1976), *Âşık Sıtkı (Pervane)*, Emel Matbaacılık, Ankara.

İVGİN, Hayrettin (1987), “Âşık Sıtkı (Pervane) Bibliyografyası”, *Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, s.143-157.

KAPLAN, Mahmut (2008), *Hayriyye-i Nâbî*, 2.Baskı, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

KAPLAN, Mahmut (2002), “Türk Edebiyatında Manzum Nasihatnameler” *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara. Cilt 11, s.791-799

Ö ZMEN, İsmail (1998), *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, Cilt: 4, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ankara.

OCAK, Ahmet Yaşar (1992), “Bektaşilik”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İstanbul, Cilt 5, s. 373-379

OCAK, Ahmet Yaşar (1996), “Hacı Bektaş-ı Veli”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İstanbul, Cilt 14.s. 455-458

ÖZCAN, Hüseyin (2003), *Alevi-Bektaşî Kültürüne Bakışlar-Canların Nefesinden-* Horasan Yayınları, İstanbul.

PALA, İskender (2006), “Nasihatnâme”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İstanbul, Cilt 32, s. 409-411